

Parmenides 1

Thales, Anaximandros, Anaximenes, Heraclit legitimau lumea reconstruind-o fiecare altfel, dar în convergență prin intenționalitate, deopotrivă, ca punct de plecare și scop. Parmenides și condiscipolii săi (Zenon și Melissos) însă o făceau în altă ordine, cu mult mai proprie filosofiei, aceea formală.

Ontologie făcea încă Thales, primul filosof al grecilor deopotrivă în ordine istorică și sistematică. „Propoziția simplă a lui Thales este filosofică întrucât ea nu se referă la apă ca obiect sensibil care își are particularitățile proprii față cu alte elemente și lucruri ale naturii ci este luată ca gând...; apa este concepută ca esență universală” (Hegel, *Prelegeri de istorie a filosofiei*, I, p. 163). Și la fel, din alte situații și în vederea a altceva, dar în același orizont, Anaximandros, Anaximenes, Heraclit.

Parmenides însă, mai întâi, identifica „acel ceva de unde procede generarea lucrurilor, de acolo le vine și pieirea” – *éx ón dé he génesis ésti tois óúsi, kái ton phthorán*, cum ar fi zis Anaximandros (B1 D.K.), foarte aproape de *tó ón*, până la el e numită cu un element, ca altul, cu toate că la un loc, apoi se aplica în-sinelui, logic (formal). Aceasta nu în vederea legitimării lumii ca fiind, cel puțin nu direct, ci, în orizont bine circumscris ontologic, ca

în-sine. De altminteri, Parmenides și numește „acel ceva...” *tó éon*: „*gár ápotméxei tó éon tou éontos*, căci nu vei despărți ființa de legătura ei cu ființa” (B4.2), *khre tò légein te noein t'éon émmenai* – trebuie gândit și spus că [ființa] ceea-ce-este-este (B6.1), *pollá mál hós ágéneton éon... estin*, în număr mare [semnele – *semata*] cum că ființă nenăscută este (B8.3), *pósh, d'án épeita péloi tó éon* – cum ar putea să piară ceea-ce-este (B8.19), *oúte gár ouk éon ésti*, căci ființa nu este mai mult [într-un loc...] (B8.46 D.K.).

Participiu (de la *einai*) substantivat, *éon* (*ón*, Platon, *Phd.* 65c, *Phdr.* 249d, *Pol.* 501d, *Tht.* 176e ș.a.) s-ar traduce prin „fiind”(ul), „ceea-ce-este” dar, în oarecare măsură, nu doar la noi s-a convenit „ființă”: *ens* (lat.), *être* (fr.), *Sein* (germ.).¹

¹ Nici „ființă” nu este cel mai potrivit nume; care ar fi, dacă și „fiind” și „ceea-ce-este” semnifică „ființialitatea” în-sinelui, acesta de nenumit cu numele său (ca substantiv-subiect), parmenidian, poate, neștiut nici de zeița care îi revela „călătorului” doar numele semnelor (atributelor). Cam ca Iahwe, pe munte, care i se revela lui Moise ca *fiind* doar: *Ego eimi ho'ón* în greaca *Septuagintei* (Eu sunt cel ce este / cel ce sunt/ *Exodul*, 3,14).

Încă mai puțin, deloc, chiar, este „existență” sau „existent”. Echivalentul „românesc” al lui *tó ón* ar fi „existentul” (I. Banu, *Aristotel*, p. 34). Dar, compus din *ex* și *sistens* – part.pres. al verbului *sistere*, a sta pe, a veni din, *existentia* numea ceea ce este în ordine secundă. Și mai nepotrivit fiind o contradicție în termeni, este „existentul absolut”: „Principală temă a cugetării lui Parmenides este aceea a existentului – *éon*. Filologic vorbind, *éon* poate fi tradus fie ca «existență», fie ca «existent»”, fiind „subiect absolut” (*Studiu istoric la Filosofia greacă până la Platon* XCV, I, pp. XIIV și urm.); Ceea ce vine din (*existentia*) și *absolutus* de la *absolvo-ere*, a dezlega), necondiționat, nelegat, se exclud.

Din poemul său *Peri physéos*, în identificarea lui Diels, au rămas 19 fragmente, unul, al douăzecelea, este „îndoielnic”, iar patru (21-25) neadevărate. Regretând că s-a pierdut ceea ce s-a pierdut, cele păstrate ca și mărturiile doxografice sau reinstituirea platoniciană din dialogul omonim, din *Theaitetos*, din *Sofistul* (vd. supra) au permis refacerea unei filosofii de întemeiere, în analogie cu succesiunile sotioniene (cele două începuturi), după Thales, în felul său primul, în ordine istorică dar și sistematică, Parmenides stă alături paradigmatic. Când Platon, pregătea marea resemnificare metafizică a ontologiei, pentru aceasta pune la încercare filosofia „părintelui nostru *Parmenides – tou patrós Parmenidou*, făcea din eleat, așa-zicând, piatra din capul unghiului (*Sph.* 241d).

În expunere poematică, filosofia parmenidiană, prin prolog, părea, fie și în parte, epicizantă. Dar alegoria își avea noima ei, prepodeutică la ceea ce urma, îndeosebi la ceea ce este fr. 8, într-un fel, mic „tratat” de ontologie formală.

Încă Sextus Empiricus, de altfel, dezalegoriza, poate, în acest fel sacrificând poeticitatea, dar atrăgea luarea aminte asupra filozoficității sale.

Topos literar (periegetic), călătoria sufletului în vis, asemenea celorlalte mari, eroice, a Argonauților, a lui Odysseu de întoarcere de la Troia la Ithaca, la a doua scufundare”, stătea pentru altceva decât prima, narativă, ceea ce, critica modernă (Heidegger, Havelock) avea să relanseze cu mult mai multă aplicație (avantajul timpului) decât Sextus, dar, oricum, în „siajul” său.

„În versurile sale”, Parmenides prin „*iepele care mă poartă*”, înțelege „pornirile iraționale ale sufletului” – *tás álógous tás psykhés* și de „dorințe” – *órmās*, iar prin „*calea mult lăudată a divinității*” pe aceea „a speculației proprii rațiunii filosofice”

(*katá tón philósophon lógon theórian*) care asemena unei zeități însoțitoare îndreaptă către „cunoașterea tuturor lucrurilor”. „Tinerele fete” – *kourai* care îl călăuzeau, apoi, erau „senzațiile”, iar cele „două cercuri” – *doiosis... kyklois* („*Osia cu bucele scotea sunet ca de fluier / încinsă-n strânsoare, de o parte și de alta, a celor două roți*”), „urechile menite să perceapă sunetele”, ca „*Fiicele Soarelui*” – *Heliades Kourai* („*care, părăsind lăcașurile Noptii) mă grăbeau spre lumină*”) să fie ochii „întrucât ele mă îndreptau către lumină, ceea ce înseamnă că fără de aceasta nu vedem”.

Diké, zeița „*ce mult pedepsește – polýpoinos*, în mâini cu cheia de la porțile „*ce despart cele două drumuri*”, pe acela al Noptii de acela al Zilei, înduplecată de copilele însoțitoare să le deschidă călătorului era, „*rațiunea-dianoia* care dă temeinicie lucrurilor”. Primindu-l *cu bunăvoință* îl îndemna să afle „*inima de neclintit a adevărului bine rotunjit*”, adică „*lăcașul de nesmintit al științei*” și că „*părerile muritorilor în ale căror încredințări adevăr mic*”, „*tot ceea ce este părelnic, fiind nesigur*” (28B1. v.v. 1-3, 5, 7-10, 14, 22, 28-30 D.K.; *Adv. math.* VII, 111-114). Sau, cum avea să întărească Simplicius, poate întrucâtva platonizant, ceea ce nu era prea mult, „se distinge o dublă ipostază: una a ceea ce este – întrucât este – *tou ónto[o]s ontos* revenind intelectului – *tou noetou*, alta a ceea ce devine, de [natura] sensibilului – *toú aisthetai*, pe care, acei celebri bărbați – [eleații] ezitau să le zică uneia simplu ființă – *ón haplos* iar celeilalte ființă aparentă – *dokoún ón*. De aceia ei și spun că ființa este adevărul – *tó ón álétheian* pe când aceea care devine, opinie” – *tó gignómenon dóxan* (*De caelo* 557, 20; B1 D.K.).

Primindu-l cu bunăvoință, luându-i mâna dreaptă în a sa, zeița îl purta de-a lungul singurei căi, aceea,

pe care mergând, se putea zice că doar [Ființa] este – *hos éstin*. (B8.1-2 D.K.). Era Calea Convingerii – *peithoús ésti Kéleuthos* care duce la adevăr – *áletheiei ópedei*, anume „că este și nu poate să nu fie – *he mén ópos éstin te kai ouk ésti me einai*, pe când cealaltă, a Opiniei „închisă cercetării”: că [ființa] nu este și că [neființa] este” – *kós ouk éstin te kai hós ... esti mé einai*. Pe ea înaintând „nu poți nici să cunoști ce nu e – *me éon* (n-ai cum) / nici să exprimi” – *óute ... gnoies ... oute phrásais* (B 2 v.v. 4-8 D.K.).

Luându-l pe calea ce duce la Adevăr (că doar ceea-ce-este este și nu poate decât să fie, pe când ceea-ce-nu-este nu este și nu are cum să fie) Zeița rostea numele semnelor – *semata* ca, aflându-le, la întoarcere „să-ndrepte gândirea cea rătăcitoare” a semenilor, „oameni cu două capete” – *dikranoi*, „surzi și orbi”, „fără de judecată”, încredințați cum erau că „a fi și a nu fi sunt tot una” (B 8.v.v. 5-8 D.K.).

Fragmentul cu nr. 8, cel mai întins (61 de versuri), era, probabil, miezul poemului, fiind definitoriu pentru ceea ce Parmenides numea Calea Convingerii, tot una cu ceea ce, peste multă vreme, dar în temei semantic grecesc, din 1613, de la Goclenius, avea să se numească ontologie.

Că ontologic numai *tó eón* este, mai înainte ca „semnele” să ateste demonstrația doar sugerată, totuși, lămuritor, era lingvistică. Întrucât faptul de a fi este inerent „fiind”-ului (ceea-ce-este *este*), în aceeași logică, neființa – *mé eón* conține analitic pe a nu fi. Zicând că este, ar fi pusă în regim secund. Așadar, numai *tó eón* este și este ca unul, *tó hen*, fără început și fără sfârșit, nenăscut și nepieritor, și astfel până la cele 30 de semne câte „revela” zeița. Cuvântul nu este nepotrivit, deși multe despart „revelația” zeiței: „ascultând, primește-mi

cuvântul” – *Kómisai de sú muthon ákoúsas* (B2.1 D.K.) de aceea vetero și neotestamentară.

Topos literar, în poemul lui Parmenides, „revelația” era următoare presupunerii în sinelui, de neperceptut și premergătoare „descoperirii” semnelor.

Pe munte, Iahwe i se arăta lui Moise „într-o pară de foc”. Ca în obscuritatea pură nici în lumină, tot asemenea, ochiul nu vede. Moise doar asculta vocea (*Exodul* 3, 2 și urm.). „Descoperirea lui Iisus Hristos – *Apokalypsis*... Și m-am întors să văd al cui era glasul care vorbea cu mine și întorcându-mă am văzut șapte sfeșnice de aur... și în mijlocul sfeșnicelor pe Cineva asemenea cu Fiul Omului..., iar glasul lui era ca un vuiet de ape multe...” (*Apocalipsa Sfântului Ioan Teologul*, 1.1, 12-15). Deosebirile sunt mari și multe, ținând mai cu seamă de context, filosofic într-o parte, religios în alta, apoi de faptul că în „visul lui Parmenides”, „revelația” Zeiței este un *topos* literar, în timp ce aceea creștină este inerentă spiritualității.

În număr mare, „semnele” erau în identitatea unor „determinații ale ființei” sau, mai exact, poate, „atribute” (Calogero, *Studi...*, p. 78), Frenkian, identifica 30, toate negative (în logică apofatică), direct sau indirect. Unele par catafactice, numai că „sunt derivate din predicatelor negative prime”, printr-un procedeu deductiv” (*Originile teologiei negative în Scrieri filosofice*, pp. 270, 271). *Tò eón*, deci, este nenăscut – *ágéneton* (v.3), indestructibil, nepieritor – *ánólethron*, întreg – *oúlomelés*, neclintit – *átremes*, fără sfârșit / limită / capăt (*telos*, în ambiguitatea capăt-scop) – *átéleiston* (v.4), care nu era – *oude pot'en*, care nu va fi – *oúd'estai*, care este acum – *nyn éstin*, laolaltă, tot împreună – *hómoú pán* (v.5), unu-hen, neîntrerupt – *synekhes* (v.6), care nu devine – *outegenésthai* (v.13), care nu

va pieri – *óút'ollysthai* (v.14), indivizibil – *oude diairetón*, tot la fel, omogen – *pán homoion* (v.22), tot (peste tot) plin – *pán empleon* (v. 24), este întreg, continuu – *xynekhés pán éstin* (v.25), imobil – *ákineton* (v.26), fără sfârșit, neîntrerupt – *ápauston* (v.27), același – *taúton*, (rămânând) în același loc – *en taúta ménon* (v. 29), nu-fără-capăt / margine, nedesăvârșit, nu imperfect – *oúk áteleúteton* (v.32), fără lipsă / nevoi – *oúk épideués* (v.33), întreg nemișcat – *oúlon ákineton* (v.38), complet, întreg – *tetelesménon* (v.42), asemenea unei sfere – *sphairé* (v.43), de parte egală, în aceeași măsură – *isopalés* (v.44), neatins – *asylon* (v.48), egal (v.49).

În trei trepte: *apophatika prota*, *apophatika deutera* și *apophatika trita*, luând un singur exemplu, pe prima era *akineton*, pe a doua, decurgând, *átremes*, *oude pot'en*, *oud'estai* și *oulon akineton* ca pe a treia, doar aparent catafatică, să fie *nyn ésti*, *pán homoion*, *taúton* și *en tauto ménon* (p. 273).

Topos literar (în „lectură” filosofică „revelarea” numelor atributelor, trimite la faptul că *tó eon* fiind întreg-unu, nelimitat de altceva (numai *mé eon* l-ar mărgini, dar nu este) nu poate fi „aprehendat” cogniționist ci doar analogic, Zeița îl „definește” negativ, contrar opiniei adică, întrucât numai astfel mintea omenească putea să se identifice (numind) cu a fi-ul. *Tò gar autó noien éstin te kai einai*, „Căci a gândi și a fi sunt una” (B 3 D.K.) presupune două „mișcări”, analogia și apofatica, numai astfel ceea-ce-este putând să fie prins în *lógos*, în care (numai în care) este una. În această identitate fiind prins, nimic, dincolo de sine nu mai poate fi gândit, nici ceva mai mult decât ceea-ce-este, nici ceea-ce-nu-este.

Dar, „nevoit să țină seama de fenomene și să admită, totdeodată după rațiune, unul și după simțire, pluralitatea, el venea cu două cauze și două

principii, caldul și recele, altfel zis, focul și pământul. Dintre ele, caldul era luat pentru ființă – *katà mén tó ón* iar recele pentru neființă” – *katà tó mé ón* (Aristotel, *Metaph.* A5, 986b31).

Negativ, însă, – ca în reprezentarea muritorilor – *dikranoí*. Cum ar fi așadar, posibilă pluralitatea *katà tén aisthesin*?

„Întrerup aici vorba și gândul demne de crezare / despre adevăritate; de-acuma, dar, priviri de-ale muritorilor, află / Căci au convenit numind două forme – *morphas dyo...* / una, etericul foc al văpăii / binefăcător, subtil, ușor, peste tot identic cu sine – și / alta opusă, noapte întunecoasă, deasă, greoaie. / Această rânduială – *diakosmon* ți-o zic / ca nu cumva părerea muritorilor să te-amăgească” (B8.v.v. 50-59, 56-61 D.K.). Cele două forme, „focul” și „noaptea” se separă, reciproc, prin „discriminare”, (*Scolie* la Simplicius, *Phys.* 31, 3).²

De aici pleca Platon în punerea lui Parmenides în dialogul omonim să facă trecerea de la ontologie la metafizică. Dacă fie și negativ eleatul sugera modalitatea de alegitimă pluralitatea, resemnificarea platoniciană pare a fi ca o dezvoltare a intenției de „joc secund” a aceluia. Cât apăsa pe reconstrucția ontologică, s-ar putea spune că o făcea metodic, iar nu dogmatic, ea fiind doar – mijloc.

² „Între aceste versuri [56 și 59] se află o scurtă notație în proză; pare a fi a lui Parmenides însuși...” (*Scolie*). Aceasta „ar corespunde unei versiuni în proză, anterioară expunerii poematice”. Greu de stabilit însă poate și datorită faptului că separația – *ápokrisis* de care se vorbește „ne face să ne gândim la Empedocles, la Atomisti și la Anaxagoras. De aceea se prea poate să fie o glosă târzie...” (Dumont, *Les écoles...*, p. 356 și în notă (2 și 4) la p. 866).

Cuprins

<i>Cuvânt înainte</i>	5
Parmenides 1	11
Parmenides 2	19
Zenon 1	40
Zenon 2	48
Cratylos 1	50
Cratylos 2	52
Sofistul 1	59
Sofistul 2	62
Protagoras 1	65
Protagoras 2	74
Prodicos 1	84
Prodicos 2	89
Gorgias 1	92
Gorgias 2	102
Hippias 1	109
Hippias 2	111
Thrasymachos 1	115
Thrasymachos 2	117
Callicles 1	120

Calicles 2.....	121
Euthydemos 1.....	125
Euthydemos 2.....	128
Phaidon 1	130
Phaidon 2	132
Simmias 1.....	134
Simmias 2.....	135
Cebes 1.....	138
Cebes 2.....	140
Echekrates 1	142
Echekrates 2	143
Timaios 1.....	144
Timaios 2.....	145
Socrate 1.....	150
Socrate 2.....	164
<i>În loc de încheiere</i>	175
<i>Bibliografie</i>	177